

HİYEROGLİF YAZISININ ŞİFRESİNİ ÇÖZEN “ROSETTA TAŞI”

Mısır hiyeroglif yazısı, bin yıl boyunca unutulmuş “ölü” bir dildi. Napolyon’un askerleri 1799’da Rosetta Taşı’nı bulunca hiyeroglif yazısının şifresi çözüldü.

Hiyeroglif Yazısının Kayboluşu

Hiyeroglif yazısı, Sümerler’in yazıyı keşfetmesinden kısa süre sonra Mısır’da gelişti. Yazı, taş veya tabletler üzerine yazılıyordu. Papirus keşfedilince hiyeroglifin yapısı değişti. Halk “demotik” denilen basit hiyeroglifi kullanmaya başladı. Bu yazıyı papirüse yazmak hiyerogliften daha pratikti. Bu nedenle, normal hiyeroglifi yazanlar azaldı. İskender’in Mısır’ı M.Ö. 332’de fethinden sonra ve Roma-Bizans döneminde yazılmış hiyeroglifler vardır. Mısır, M.S. 640’larda Müslüman yönetimine geçtiğinde hiyeroglif tamamen unutulmuştu.



Rosetta Taşı

Rosetta Taşının Bulunuş Öyküsü

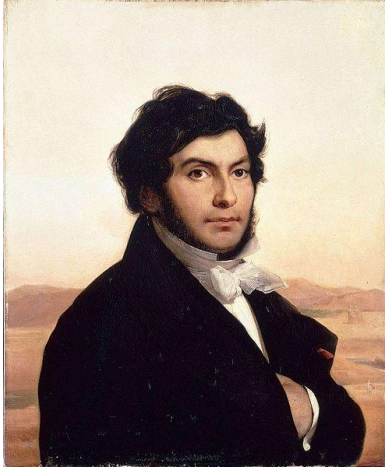
Osmanlı yönetimindeki Mısır, 1796’da yarı bağımsız oldu. Napolyon Bonaparte, Mısır’ı almak için 1798’de seferler düzenledi. Ancak donanması İngiliz Amiral Nelson tarafından yok edildi. Askerlerini Nil kıyısına yerleştiren Napolyon Fransa’ya döndü. Mühendis yüzbaşı Bouchard, 1799’da “Reşit Kasabası” yakınında yazılı bir taş buldu. Taşa, Fransızlar’ın “Rosetta” dediği Reşit Kasabası nedeniyle “Rosetta Taşı” adı verildi. Taş, 118 cm. yüksekliğinde, 70 cm. eninde ve 30 cm. kalınlığındaydı. Fransız general F. Meneou, taşın önemini kavradı. En üstteki yazı eski hiyeroglif, orta kısımdaki yazı demotik ve en alttaki ise eski Yunanca idi. Taş, Kahire’ye gönderilerek Fransızlar’ın kurduğu “Mısır Enstitüsü”nde incelendi. Taşa matbaa mürekkebi süren Fransızlar, boyalı yüzeye kağıt bastırıp taştaki metinleri kopyaladı. Kopyalar, Avrupa’da uzmanlarca incelendi. Osmanlı ve İngiliz orduları önünde duramayan Fransızlar teslim oldu. Ancak General Meneou, İngilizler’e “Rosetta Taşı benimdir her şeyi alın ama taşı vermem” dedi. Sonunda İngilizler taşı alıp gemiyle Londra’ya yolladı. Taş, 1802’den beri Londra’da müzededir (British Museum).

Rosetta Taşı'nda Yazılı Olan Metinler

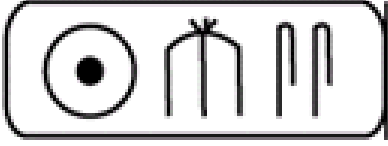
Rosetta Taşı, M.Ö. 196'da siyah bazalttan yapılmıştır. Taştaki üç metnin de içeriğinin aynı olduğu uzun süre sonra anlaşılabilir. Çocuk firavun V. Ptolemy'ye karşı bazı rahipler vergi nedeniyle isyan çıkardı. Firavunu destekleyen rahipler, Menfis'te toplanıp bağlılık bildirdi. Rosetta Taşı, destekçi rahiplerin toplantısını özetleyen bir fermandır. Fermanda, firavunun isyanı bastırışı, rahiplere verdiği destek, tutukluları serbest bırakışı, vergileri azaltışı ve vergi borçlarını affedişi anlatılır. Firavuna dua etmek ve doğum gününü kutlamak hakkında detaylar da vardır. En sonunda "Ferman, üç dilde taşta kazınacak ve tapınaklara yerleştirilecek" denilmektedir.

Şifrenin Çözülüşüne Giden Yol

Fransızlar'ın kağıda aktardığı yazılardaki Yunanca metin, 1801'de Paris'te okundu. Taşın orijinali Londra'ya ulaşınca, kalıbı alındı ve alçı kopyaları üniversitelere gönderildi. Taşın aslı, Kral III. George tarafından British Museum'a verildi. Hiyeroglifi çözmek için Fransız ve İngilizler arasında bir yarış başladı. Alt kısımdaki Yunanca metni, 1802'de İngiliz rahip S. Weston tercüme etti. Ortadaki "demotik" metnin tercümesini, 1802'de Fransız S. de Sacy yaptı. Yunanca ve demotik metinlerin içeriğinin benzer olduğu görüldü. Bu nedenle, en üstteki "hiyeroglifi" çözme olasılığı arttı. Ancak dil bilimciler, hiyeroglifi el ve kol gibi resimler nedeniyle, sembole dayalı yazı sanıyordu. Fransız uzman De Sacy, hiyeroglifi çözemeyince 1811'de konuyu öğrencisi J. F. Champollion'a devretti.



J. F. Champollion

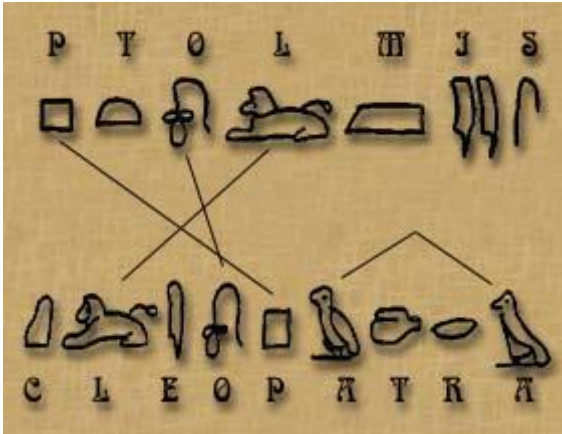


RA M SS

Şifreyi Çözen Jean-Francois Champollion

Fransa’da 1790’da doğan Champollion’a küçükken, esmer teni nedeniyle “Mısırlı” adı takılmıştı. Fakirlikten okula gidemeyince okumayı kardeşi öğretti. Daha 16 yaşındayken 12 dil biliyor ve “Mısır yazısını ben çözeceğim” diyordu. Dil bilimci De Sacy’nin en başarılı öğrencisi oldu ve 1809’da Grenoble Üniversitesi’ne hoca olarak işe alındı. İngiliz T. Young 1814’te ilginç bir buluş yapmıştı. Rosetta Taşı ve diğer metinlerde, bazı kişilerin isimlerinin etrafı elips şeklinde çiziliyordu ve buna “kartuş” deniliyordu. Firavun ve bazı yabancıların adları kartuş içindeydi. Bu buluşa rağmen Young, resimleri sembol sandığı için şifreyi çözemedi. Champollion’un üstün yeteneği burada kendini gösterdi. Farklı metinlerdeki kartuşları inceledi ve hiyeroglifteki resimlerin harf veya heceye karşılık geldiğini anladı. Bir kartuşta, ortasında nokta olan küçük bir daire dikkatini çekti. Daire, genellikle güneşi temsil eder ve “RA” olarak seslendirilir. Kartuşun sonundaki iki resmin “S” harfini temsil ettiğine de emindi. Adı “RA” ile başlayan ve “SS” ile biten önemli kişiyi bulmak zor olmadı. Bu kişi “RAMSES” ten başkası olamazdı. “RA...SS” ortadaki bilinmeyen sembol “M” harfi olmalıydı. İnanılmazdı, ama şifreyi çözmüştü ve gerisi kolaydı. “Çözdüm! Çözdüm!” diye kardeşine seslenirken heyecandan bayıldı. Hiyeroglifteki resimlerin harf veya heceyi temsil ettiği ve yazının “fonetik” olduğu kesinleşti. Kartuşlardaki Cleopatra ve Ptolemis adlarını da hemen okudu. Champollion, 1822-1824 yılları arasında hiyeroglifin hece sistemini ve gramer yapısını açıklayan bilimsel makaleler yayınladı. Onun sayesinde, dünyanın bilinmeyen 5000 yıllık tarihi aydınlandı.

P T O L M I S



C L E O P A T R A

Champollion, dünya tarihinin detaylarını öğrenmemizi sağladı. Daha sonra keşfedilen Hitit dilinin çözülmesinin de önü açıldı. Kendisini saygıyla anıyoruz.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü